

KILÁTÁS A DUNA-PARTRA 1932-BEN
A HEGYBÍRÓ UTCÁBÓL ÉS MANAPSÁG
A TÖRLEY-MAUZÓLEUM FELŐL

BUDAPEST DÉLI KARÉJA NEM ISMERI
AZ ÁLLANDÓSÁGOT. AZ ÉPÍTÉSZETI
RÉTEGEK ITT OLYAN GYORSASÁGGAL
RAKÓDTAK EGYMÁSRA, AMIBEN CSAK A
DUNA JELENTHET VALAMI ÁLLANDÓSÁGOT

ARCHÍV FELVÉTEL: FORTEPAN, ORIG. SCHERMANN ÁKOS

PROMONTORBÓL BUDAFOK, MAJD BUDAPEST

▲ SZÖVEG ÉS FÉNYKÉP: TAMÁSKA MÁTÉ

Hamvas Béla borfilozófiája nem említi Budafokot. Ugyan mivel is járulhatna hozzá ez a sínekkel szabdalta nagy borvidékek zengő költészetéhez? A budafoki szőlészetből minden kétséget kizárólag hiányzik a romantika. Inkább a gazdaságtan élte. Úgy is mondhatjuk, hogy a lugasnál többre értékeli a teherautóplatót. A lovak nélküli fuvarozásnak egyébiránt éppen Budafok volt az egyik bölcsője. Ha hihetünk a krónikáknak, a Törley-pezsőgyárban már 1895-ben kipufogógáz mérgezte a rakódómunkások tüdejét...

KILÁTÁS A DUNÁRA

A 19. század végéig a hely neve *Promontor*, ami a magyar elnevezésben is megőrzött *hegyfok*, *hegyorom* latin megfelelője. A névváltozás jóval többről szólt, mint magyarosítási aktusról. A modern Budafok csak annyiban hasonlított elődjéhez, mint béka az ebihalhoz. Mert bár bor, pincék, kastély, sok-sok szegény és kevés gazdag jellemezte a régi Promontort is, az iparosodó Budafokon minden új értelmet kapott. A felszabadító háborúk során elnéptelenedett pusztán a törökverő

Savoyai Jenő herceg építtette fel az első kastélyt. A tervező nem kisebb bécsi építőmester, mint Johann Lukas von Hildebrandt, akinek neve Bécs legszebb barokk palotája, a Belvedere kapcsán lehet ismerős. Promontor ablakai azonban nem a dómra, hanem a Duna-partig futó sétányra nyíltak. Ma ugyanitt egy szűk vasúti aluljáróba szorult a tekintet.

A Déli Vasutat az 1860-as években a folyóval párhuzamosan vezették el, ami fizikailag elzárta ugyan a dunai kilátást, de gazdasági értelemben nagyszerű távlatokat nyitott. Ezt ismerte fel Budafok modern kori „földesura”,

a Pezsőgök Hercege, a bácskai születésű Törley József Ernő Félix. Mondani sem kell, hogy az egykori Savoyai-kastély is hozzá került. Ezt azonban sikeres üzleteihez mérten méltatlanul szerénynek találta és palackozóüzemnek alakította át.

Az egykori Savoyai-kastély is Törley-hez került, amit sikeres üzleteihez mérten méltatlanul szerénynek talált, és palackozóüzemmé alakítottatott át.

Tudom, hogy túlzás, de nem állom meg, hogy eljártsszak a gondolattal, milyen lenne ma a bécsi Belvedere környéke, ha annak idején azt is elsodorja a kapitalista vállalkozói

szellem? A lebontott régi helyett Törley egy jóval nagyobb kastélyt építtetett a domboldalban, visszanyerve ezzel a páratlan dunai panorámát is. Felfelé törekvését, legalábbis építészeti értelemben, halála sem akasztotta meg. Mauzóleumának égbe törő tornya még a mai, tízeletes házzakkal teli Budafok sziluettnéjének is csúcspontját jelenti. Ám kellemesebb lentről nézni a mauzóleumot, mint onnan visszatekinteni

a városra. A feltárulkozó dunai panoráma a legkevésbé sem emlékeztet a világörökségi Budapestre. A folyó körül hatalmas dobozépületek, a távolban lakótelepi tízeletesek emelkednek. Az egész olyan, mint mikor költözés után másnap reggel az ember reménytelenül szertenéz dobozokkal elárasztott, új lakásán.

A FELÜLJÁRÓ OLYAN MARKÁNS HATÁR BUDAFOK ÉS A „FŐVÁROS” KÖZÖTT, AMELYET NEM LEHET NEM ÉSZREVENNI. A KAMARAERDEI LEÁGAZÁS KETTŐS MEGÁLLÓJA, A „KITÉRŐ”, A SÍNEKSEL ÁTSZÓTT NAGYVÁROSI TÁJ IDEÁLTÍPUSA

ARCHÍV FELVÉTEL: FORTEPAN, ORIG. BUDAPESTI TÖRTÉNETI MÚZEUM (1964)

A ROMANTIKUS ÉS A FUNKCIONALISTA VÁROSKÉPEK SZINTE EGYMÁSBA NŐVE VANNAK JELEN

EZT FELFOGHATJUK ÚGY IS, HOGY A RÉGI BUDAFOKOT MAGA ALÁ TEMETTE AZ ERŐLTETETT MODERNIZÁCIÓ, DE ÚGY IS, HOGY MEGMARADT NÉHÁNY SZEGLET A MÚLTBÓL

BUDAFOK OLYAN ÜTEMEN VÁJTA BE MAGÁT A MÉLYBE, AHOGYAN A XVIII-XIX. SZÁZADI PEST-BUDA/BUDAPEST NŐVEKEDETT

A HÁTRAHAGYOTT KISEBB KŐBÁNYÁKBAN KISLAKÁSOKAT (A KÉPEN LÁTHATÓ MA MÁR MÚZEUM), A NAGYOBBAKBAN FŐKÉNT BOR- ÉS SÖRPINCÉKET ALAKÍTOTTAK KI. A PINCÉK EGY RÉSE MA IS ÜZEMEL

AZ AGGLOMERÁCIÓ HÁZERDEJE

Budapestnek ez a déli karéja alig ismeri az állandóságot. Az egymást váltó generációk az elmúlt másfél évszázadban minduntalan új építészeti arculatot teremtettek. Az utcákat járva az embernek olyan érzése támad, mintha egy indákkal benőtt romvárosban bolyongana. Bár a hasonlat kicsit sántít, hiszen itt nem növények, hanem házak ezrei nőnek egymásra. Ha madártávlatból nézzük, Budafok közelebb fekszik Érdhez, mint a főváros. Nem

is annyira kilométerekben kifejezve, mint inkább a véget érni nem akaró családi házas jellege miatt.

Az egyes leírások szerint inkább hírhedt, mint híres pincelakásokat a II. világháború utáni humanitárius fordulat jegyében számolták fel.

Ez a városkörnyéki tájkép korántsem annyira új, mint amennyire elsőre tűnhet. A parcellázások végigkísérték Budafok modern kori

történetét. Akinek nem jutott építési telek, a kőbányák után visszamaradt mélyedésekben vájt magának házat.

Az egyes leírások szerint inkább hírhedt, mint híres pincelakásokat közvetlenül a II. világháború utáni humanitárius fordulat jegyében számolták fel. Legalábbis papíron. Később ugyanis megismételték az akciót. Persze ne legyünk túlságosan cinikusak, hiszen az 1967-es szanalás voltaképpen nem is Budafokot,

hanem a vele egybeépült Budapestényt érintette a Terv utca környékén. Mivel a csereként felajánlott lakótelepi lakásokból sokan illegálisan visszaköltöztek korábbi otthonaikba, a hatóságok az Óbudai Gázgyár tisztítómasszájával töltették fel a mélyedéseket. Ezt a veszélyes hulladékot aztán a kétezres évek elején távolították el, s mint valami modern kori Pompeii, feltárulkozott a szegénynegyed fél századdal korábbi világa.

Hasonló felhagyott barlangutakkal lépten-nyomon találkozni. Könnyen felismerhetőek, mert olya-

A bécsi Hundertwasser a budafokihoz hasonló, félig földbe vájt kertvárosokat ajánlott a családi házas agglomerációk alternatívájaként.

nok, mint valami tisztások a házerdőben, gyér növényzetű, sziklás fennsíkok. A bécsi Hundertwasser ilyen, félig földbe vájt kertvárosokat ajánlott

a családi házas agglomerációk alternatívájaként. Budafokon a mindennapok hundertwasserei építették át a barlanglakásokat. Az eredmény egy-egy teljesen átlagos, családi házakkal teli zsákutca. A Kis- és Nagyköbánya utca már nevében is árulkodik: a házak mélyen ülnek, követik az egykori barlangutcák szerkezetét. Legtöbbjük nyugán emelletes, pontosan olyan, mint a szurdokban megtelepedő akácfa, amely zöld lombkoronáját fény felé nyújtja.

KÍSÉRLETEK A LAKHATÁSRA

Az agglomerációs házerdő esztétikai veszélyeit már a 20. század elején is érzékelték. Ezért a húszas-harmincas években a Pannónia utca környékén kislakásos mintatelepet alakítottak ki, amely követendő mintát kínált (volna) az egyedi építetőknek is. Elnézve a későbbi hozzászólásokat, az ormótlan műanyag ajtókat és ablakokat, a rossz parókaként ráhelyezett tetőtér-átépítéseket, állíthatjuk, ez a kísérlet kudarcot vallott. Ahol még viszonylag eredeti állapotban lévő házakat látni, az a Verseci utca.

Ahol még viszonylag eredeti állapotban lévő házakat látni, az a Verseci utca. A lakásokat apácáknak szánták, egyetlen szobával, közös illemhellyel, központi konyhával.

A lakásokat apácáknak szánták, egyetlen szobával, közös illemhellyel, központi konyhával. Amikor a negyvenes évek végén a nővéreknek menniük kellett, a komfort nélküli kislakásokat szegény embereknek utalták ki. Ők, ha nem is a házak hordozta értékek iránti mély tiszteletből, de alig-alig változtattak az épületeken. Más-ahol azonban ugyancsak jó szem kell ahhoz, hogy felismerjük az egykori tervezői szándékot.

Könnyebb a dolgunk, ha Budapest néhány évtizeddel későbbi

A PÉTER-PÁL UTCAI GESZTENYEFASOR ÁRNYÉKRAJZOLATA TÉLEN
A MEGMARADT FALUSIAS HÁZAKON (A NYÁRI KÉPET LÁSD A KÖVETKEZŐ OLDALON!)

A TENKE TIBOR TERVEZTE MAGASHÁZAK A KÍSÉRLETI LAKÓTELEPEN (ÉPÜLT: 1968)
A LEKEREKÍTETT SARKOK ÉS A KÜLÖNLEGES ABLAKKIOSZTÁS A „CSÚSZÓZSALUZATOS” (LÉNYEGÉBEN HELYBEN ÖNTÖTT BETON) TECHNOLÓGIA ÉS ANNAK ESZTÉTIKAI LEHETŐSÉGEIT KÍVÁNTA BEMUTATNI

A XIX. SZÁZAD VÉGI FILOXÉRAJÁRVÁNY UTÁN A TÓKÉKET NEM TELEPÍTETTÉK ÚJRA
A SZŐLŐ- ÉS BORKERESKEDELEM AZONBAN SOHA NEM LÁTOTT MÉRETEKBE NÖVEKEDETT. A KISEBB VÁLLALKOZÁSOK JÖVEDELMÉBŐL FELÉPÜLT VILLÁK DÍSZÍTMÉNYEI NEMEGYSZER GÉGERKÉNT IS FUNKCIONÁLTAK

A DUNAI VÁROSKÉPEK BUDAPESTEN ÉPÜLETSZOCIOGRÁFIAI SOROZATUNK TÁMOGATÓJA A

nka
Nemzeti Kulturális Alap

a hatvanas években felhúzott kísérleti lakótelepét keressük, közismertebb nevén a „magasházakat”. A Tenke Tibor tervezte három lakótornyot mindenki látta már, aki a balatoni vonat ablakából nem a Dunát, hanem a várost nézte. A viszonylag kicsi, „lőrészerű” ablakok és a lekerekített sarkok miatt a budafoki magasházak némileg eltérnek a korszak átlagától. Az építéstörténet szerint még szépek is. Mindenesetre érdekesek, mint

A vendéglő a jövő asszonyait igyekezett megszólítani, akik ezzel megszabadulhattak volna a sütés-főzés gondjától.

ahogyan az egész lakótelep is az. Viszonylag kicsi, sokféle „kísérleti” háztípussal, köztük ligetes sétányokkal. Nagy üvegportális ven-

déglő is épült, a korszak „luxusélet”-modorában. A vendéglő a jövő asszonyait igyekezett megszólítani, akik ezzel megszaba-

dulhattak volna a sütés-főzés gondjától. Legalábbis így indokolták, hogy a lakásokban csupán egy-egy minikonyhának hagytak helyet. Persze nem Budafokon lennének, ha csupán betonházakból állna a telep. Egyszer csak azon vesszük észre magunkat, hogy egy pincejárt előtt állunk, amely titokzatosan és felfedezésre váróan hívogat. Budafokon a múltnak nem feneketlen mély kútja, hanem végtelen számú pincéje van.

VÉDETT GESZTENYEFASOR A PÉTER-PÁL UTCÁBAN

A BUDAFOKI PINCEK JAVA RÉSZE A XIX. SZÁZADI IPARI TÁRSADALOM SZÜLÖTTE

AZ ELMÚLT ÉVTIZEDEKBEN A SZŐLŐFELDOLGOZÁS ÚJABB NAGY ÁTALAKULÁSON MENT KERESZTÜL. A TANGAZDASÁG PINCÉJÉBEN A DIÁKOK MÉG FAHORDÓBAN ÉS ÚJ ACÉL-TARTÁLYOKBAN IS ÉRLELNEK BORT, DE KIKERÜLVE INNÉT, LEGINKÁBB CSAK „ACÉLBOROKKAL” DOLGOZNAK MAJD

A VILLASOR

A lakóteleptől nem messze, a volt Haggenmacher Sörgyár körül egészen a központig szinte egybefüggő zöldterületet látunk. Valaha innen építkezett a főváros, mély utcák és mélyudvarok szagadják át a talajt. De a barlanglakásokká lett kőbányákkal ellentétben itt a fennsík sokkal bujább. Több tucat apró „Törley” telepedett meg itt, akik igyekeztek ötvözni a gazdasági racionalitást és az elegáns életet. Csinos villákat építettek, amelyek teraszáról élvezhették a dunai panorámát és a kertészeik nevelte rózsák illatát. De ez a levegő keveredett a föld alatt berendezett bortárolók savanykás szagával. Ezek az emberek magukat fellengzősen „mágánásoknak” nevezték, pedig léleekben

inkább hasonlítottak egy vidéki nagygazdára, akinek munkája és magánélete egyazon térben folyt. A történészek őket nevezik a pa-

Budafokon nem telepítették újra a tőkét. Helyette 1901-ben elindult a pincemesteri képzés, amely később szakiskolává fejlődött. Budapest mai napig is működő utolsó szőlőskertje is az iskolának köszönheti létét. A mintagazdaság kicsit olyan, mint a kísérleti lakótelep, csak szőlőből. Minden sorban más és más technológia. S bár ha Hamvas Béla nem is akarta ismerni Budafokot, azért az ipari borászatnak is van filozófiája, még ha praxiselvű is.

Mikor a filoxéra a 19. század végén tönkretette az ültetvényeket, Budafokon nem telepítették újra a tőkét. Helyette 1901-ben elindult a pincemesteri képzés

tornalista gyáros típusának. Másfelől közelítve ők az átmenet elfeledett arcai, akik a régi, szőlőskertekkel teli Promontort élelmiszeripari gyárvárossá fejlesztették.

Aminek ebben az új városban nem maradt hely, az maga a szőlő. Amikor a filoxéra a 19. század végén tönkretette az ültetvényeket,

TAMÁSKA MÁTÉ
SZOCIOLÓGUS, VÁROS-
ÉS FALUKUTATÓ,
EGYETEMI OKTATÓ

ÖLTÖNYBEN A SIVATAGBAN A VÍZ NYOMÁBAN CHILÉBEN

FOTÓ: GOBIERNO REGIONAL DE ANTOFAGASTA

Két hét, 32 000 km, négy régió, két kormányzó, 23 tárgyalás, egy szeminárium és négy egyetem. A Földgömb kutatói zsűfolt programon vannak túl. A cél a Magyar Száraz-Andok Kutatási Program kiterjesztése és magyar–chilei vízbázis-kutatóközpont létrehozása, ahol magyar tudósok segítségével keresik majd a választ napjaink égető kérdéseire az elkövetkező években. Chilében, hazai tudás segítségével. Az Atacama Régió kivül az Antofagasta, O'Higgins és a Metropolitana Régió egyetemeivel és vezetőivel, valamint két minisztréium képviselőivel egyeztettek kutatóink egy egész Chilére kiterjedő Perma-Chile+ Monitoring-hálózat létrehozásáról.

NEMCSAK A KLÍMA DE A FOGADTATÁS IS MELEG VOLT
NAGY BALÁZS ÉS HEILING ZSOLT AZ ANTOFAGASTA RÉGIÓ KORMÁNYZÓJA, MARCO ANTONIO DÍAZ MUÑOZ (KÖZÉPEN) TÁRSASÁGÁBAN

A PROGRAM TÁMOGATÓJA:

A FÖLDGÖMB EGYÜTTMŰKÖDŐ PARTNEREI ▾

E LAPSZÁMUNK MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTÁK ▾

MAGYAR
FÖLDRAJZI
TÁRSASÁG
ALAPÍTVÁ: 1872

1142 BUDAPEST, ERZSÉBET KIRÁLYNÉ ÚTJA 125.
HONLAP: WWW.FOLDRAJZITARSASAG.HU
E-MAIL: INFO@FOLDRAJZITARSASAG.HU

ELNÖK: DR. CSORBA PÉTER
AELNÖKÖK: DR. SZILASSI PÉTER
DR. MICHALKÓ GÁBOR
FŐTITKÁR: DR. DAVID LÓRANT
ÜGYVIVŐ: HEILING ZSOLT
KÖNYVTÁROS: KIESZ RÉKA

SZAKOSZTÁLYOK:
BIZTONSÁGFÖLDRAJZI ÉS GEOPOLITIKAI
SZAKOSZTÁLY, EXPEDÍCIÓS SZAKOSZTÁLY,
TÁRSADALOM- ÉS GAZDASÁGFÖLDRAJZI
SZAKOSZTÁLY, HEGYMÁSZÓ-SZAKOSZTÁLY,
OKTATÁS-MÓDSZERTANI SZAKOSZTÁLY,
EGÉSZSÉGFÖLDRAJZI SZAKOSZTÁLY,
TERMÉSZETFÖLDRAJZI SZAKOSZTÁLY,
TÉRKEPÉSZETI SZAKOSZTÁLY,
TURIZMUSFÖLDRAJZI SZAKOSZTÁLY,
FÖLDRAJZTANÁRI SZAKOSZTÁLY

TERÜLETI OSZTÁLYOK:
BAKONY-BALATON-VIDÉKI OSZTÁLY (VESZPRÉM)
BORSODI OSZTÁLY (MISKOLC)
DEBRECENI OSZTÁLY
DÉL-DUNANTÚLI OSZTÁLY (PÉCS)
DUNA-VÖLGYI OSZTÁLY (SZÉKESZÁRD)
EGER-BÜKK-VIDÉKI OSZTÁLY
GYÖNGYÖS-MÁTRA-VIDÉKI OSZTÁLY
KISALFÖLDI OSZTÁLY (GYŐR)
KISKUNSAGI OSZTÁLY (KESKEMÉT)
KÖZÉP-DUNANTÚLI OSZTÁLY (SZÉKESFEHÉRVÁR)
KÖRÖS-VIDÉKI OSZTÁLY (BÉKÉSCSABA)
NYIRSEGI OSZTÁLY (NYIREGyhÁZA)
NYUGAT-MAGYARORSZÁGI OSZTÁLY (SZOMBATHELY)
SZEGEDI OSZTÁLY
SZÉKELYFÖLDI OSZTÁLY (CSIKSZEREDA)
TOLNA MEGYEI OSZTÁLY (DOMBOVÁR)
ZALAI OSZTÁLY (NAGYKANIZSA)

KÖNYVTÁR ÉS GYŰJTEMÉNYEI:
1112 BUDAPEST, BUDAORSI ÚT 45.
TEL.: (06-1) 309-2600/1443
(2015. NOVEMBER 15-TŐL
HATÁROZATLAN IDEIG ZÁRVA TART.)

AZ ÉGGÖMBÖT TARTÓ ATLASZ A MAGYAR FÖLDRAJZI
TÁRSASÁG VÉDJÉKYÉNT BEJEGYZETT JELKEPE

LAPALAPÍTÓ (1929):
DR. MILLEKER REZSŐ

**AZ ÚJ SZOROZAT
ÚJRAINDÍTÓI (1999):**
DR. NEMERKÉNYI ANTAL
ÉS FARKAS PÉTER

1929–1933, FELELŐS SZERKESZTŐ:
DR. MILLEKER REZSŐ

1934–1944, SZERKESZTŐK:
DR. BAKTAY ERVIN ÉS DR. KÉZ ANDOR

1999–2005, FŐSZERKESZTŐ: DR. NEMERKÉNYI ANTAL

2005–2006, FŐSZERKESZTŐ: DR. VOJNITS ANDRÁS

2006-TŐL FŐSZERKESZTŐ: DR. NAGY BALÁZS

KEZDJE AZ ÉVET EGY BÉKÉS, NYUGODT, KELLEMES
ÉGHAJLATTAL BÍRÓ AFRIKAI ORSZÁG
MEGISMÉRÉSÉVEL, MELYEK JELMONDATA
TERANGA – VENDÉGSZERETET.

OZONE UTAZÁS SZENEGÁL BEMUTATÓ: JANUÁR 20. 15:30

IZGALMAS UTAZÁSOKBAN GAZDAG BOLDOG ÚJÉVET KÍVÁN AZ OZONETV!

CSAK TISZTA FORRÁSBÓL.
HAGYOMÁNY ÉS ABSZTRAKCIÓ

KORNISS DEZSŐ

(1908-1984)

MŰVÉSZETÉBEN

MAGYAR NEMZETI GALÉRIA

2018. DECEMBER 19. – 2019. ÁPRILIS 7.

KORNISS Dezső: Rubik, 1978 © Hatvani Lajos Múzeum, Hatvan

Együttműködő partnerek:

Mediatámogatók:

múlt-kor

artmagazin

VASÁRNAPI HÍREK

fidelio

PESTI41

ÚjMűvészet

FÖLGGÖMB

